

– під час зневіри і бідності. Саме ці почуття огорнули Шевченка наприкінці 1845 року під час подорожі на омріяну Україну.

Отже, лінгвістичний аналіз переспіву сорок третього псалма Давидового Тарасом Шевченком засвідчує семантичну близькість першоджерела і метатексту. Проте автор метафоризує філософський зміст сакрального твору і надає поезії виразної етномаркованої семантики, що екстраполює твір до громадянської лірики. Саме тому констатуємо оригінальне тлумачення Святого Письма крізь призму сучасних Кобзареві подій національної історії, непохитну віру в Бога, надію на Його милість для українців. Цю думку увиразнює і лінійний аналіз творів, написаних автором у грудні 1845 року («Кавказ», «Холодний Яр», «Заповіт»).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бородін В. С. Т. Г. Шевченко і царська цензура: Дослідження та документи: 1840 – 1862 роки / В. С. Бородін. – К., 1969.
2. Баранник Д. Х. Цитата // Українська мова : Енциклопедія [вид. 3-є, зі змінами і доповненнями] / Д. Х. Баранник. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2007. – С. 816;
3. Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд Монографія / С. Я. Єрмоленко. – К. : НДПУ, 2007. – 444 с.
4. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : [словник-довідник] / В. Жайворонок – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
5. Святе Письмо Старого та Нового Завіту / Переклад о. Івана Хоменка. – К. : Українське Біблійне Товариство, 1992. – 352 с.
6. Словник української мови / [гол. ред І. К. Білодід]. – Т. 1 – 11. – К. : Наукова думка, 1970 – 1980.
7. Сулима В. Біблія і українська література : Навчальний посібник / В. Сулима. – К. : Освіта, 1998 – 399 с.
8. Шевченко Т. Зібрання творів: У 6 т. / Т. Шевченко. – К.: Наукова думка, 2003. – Т. 1 – 6.

Січкарик І.

Науковий керівник – Задорожна О.М.

ТИПОЛОГІЯ І ФУНКЦІЇ БІБЛІЙНИХ ЦИТАТ У ДРАМАТИЧНІЙ ПОЕМІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «НА ПОЛІ КРОВІ»

Цікавим явищем української літератури є драматична поема Лесі Українки «На полі крові». Основою для написання цього твору був біблійний текст, проте авторка пропонує оригінальний сюжет – інтерпретує євангельські події з точки зору Юди Іскаріота, пропонує своєрідні пояснення його вчинку. Потрапляючи в мовну тканину художнього твору, сакральний текст видозмінюється, виконує чимало змістотворчих функцій. Тому метою нашої статті є діагностика типології та функцій біблійних цитат у драматичній поемі Лесі Українки «На полі крові». Реалізація окресленої мети передбачає виконання низки завдань: знайти в тексті драматичної поеми біблійні цитати, визначити способи цитування, до яких вдавалася поетеса в процесі створення тексту, з'ясувати роль сакральних фрагментів для реалізації мети написання твору. Джерельною базою дослідження є драматична поема Лесі Українки «На полі крові».

Як вже було зазначено вище, прототекстом драматичної поеми Лесі Українки «На полі крові» є Біблія, проте сам твір має індивідуальні особливості, оригінальний сюжет. Знайома читачеві Євангельська історія продовжується, реципієнт отримує нову інформацію про Юду Іскаріота, про його походження, про стосунки з Ісусом. У цій поемі прототекст виступає в ролі базового компонента, від якого відштовхується і поетеса в процесі написання художнього твору, і читач під час інтерпретації авторського тексту.

У наш час, дослідники вже не трактують цитату як дослівне повторення певного тексту. Цитатою є не лише запозичення безпосереднього текстового уривка, а й «актуалізація (опертя на нього чи відштовхування від нього) функціонально-стилістичного коду, що репрезентує певний спосіб мовомислення або стилістичну, мовно-естетичну традицію (Н. Кузьміна, К. Козицька, І. Арнольд, Т. Смирнова, О. Селіванова, Т. Кальченко та ін.)» [5, с. 2]. Леся Українка використовує у своєму творі «На полі крові» цей стилістичний прийом, акцентуючи увагу на відомих кожному християнинові речах: «*бо знаю ж добре, чий він син і звідки, – / все ж я його вважаю за пророка*». Тобто, мається на увазі, що читач із відомого для нього джерела – Біблії – розуміє, що йдеться про Ісуса Христа, який був Сином Марії та Йосифа-теслі.

Стилізація (фр. *stylisation*) – свідоме наслідування творчої манери певного письменника, зовнішніх формальних ознак його стилю, певного фольклорного чи літературного жанру, стилю чи напрямку [3, с. 385]. Так, схожість твору до фрагменту життя, як конфесійного тексту, свідчить про прийом стилізації та про глибокі знання стилів та жанрів, розуміння стилістичних норм, законів текстотворення письменниці. Тобто, сюжет драми Лесі Українки «На полі крові» – індивідуально-авторська інтерпретація біблійної легенди про зраду Ісуса Христа Іудою, і є схожою до фрагменту з життя Юди. Як стверджує Павло Мірошніченко, «вселенськість цієї трагедії дає підстави авторці для погляду на особистість зрадника як на людину виняткову і з широким спектром знаковості рис власної вдачі» [4, с. 1].

У поемі всього дві дійові особи: дід-прочанин і Юда. В розмові між ними розкривається мерзенність вчинків останнього. Вся драматична поема побудована на діалозі. Прочанин-селянин попросив води у людини, яка працює на безплідному кам'янистому полі. Вступивши з нею в розмову, він довідується, що це і є зрадник Юда. Драматична поема побудована у формі діалогу, питання і відповіді в якому покроково розкривають причини, які спонукали Іскаріота піти на зраду свого вчителя, побачив огидну душу зрадника. Водночас Юда зображений як жертва (така семантика екстраполює до провідного літературного напрямку творчості Лесі Українки – неоромантизму – зображення яскравої особистості на фоні сірої маси).

У перших же відповідях Юди – намагання залишитися невпізнаним. Такий стилістичний прийом імпліцитно ословлює сором зрадника за скоєний вчинок. Через те він плутає правду з брехнею, то кажучи, що родом не з Єрусалима, то обстоюючи протилежне, часто перебиває прочанина запитаннями, силкуючись дізнатися, чи той не впізнав його. Далі почуття страху Юди поступається перед «понури́м глузуванням», а потім і перед розмовою напівнатяками, загадками. Ці діалоги побудовані з допомогою таких видів цитування, як інтертекст, алюзія, трансформована євангельська розповідь, нетрансформовані, точкові цитати, синонімічний ряд та мовні знаки української культури. Розглянемо специфіку функціонування кожного виду цитат.

Отже наявність інтертексту, як співвідношення одного тексту з іншим, є діалогічною взаємодією текстів, що забезпечує перетворення сенсу в заданий автором: *«Не краций анітрошечки! Любив він / вино і пахоці. Любив, щоб завжди / жінки йому вродливі слугували, – / вони за ним ходили цілим роєм, / а він їм дозволяв, щоб ноги мили / йому коштовним нардом і волоссям / розкішним, як буває у блудниць, / вони йому ті ноги витирали./ О, ти його не знав!»* («На полі крові», Леся Українка). Тобто авторка вставляє біблійний текст у свій контекст, таким чином повністю міняючи первинне значення.

Також набуває іншого змісту, ніж у Біблії у творі Лесі Українки біблійна цитата (інтертекст): *«Ну й що ж? Він так проїхався по місту, / неначе для розривки римська пані, / щось побалакав там своїм звичаєм, / напався на дрібних купців при храмі, / та й знов до Лазаря свого вернувся / серед жінок розводить мляві жалі / про те, що він рокований на згубу, / що з друзями йому недовго бути... / А люд єрусалимський розійшовся / одурений і гнівний по домівках. / Ет, аж досада здумати, для кого / занастив я все своє життя!»* («На полі крові», Леся Українка).

Помітно простежується у творі і алюзія – художньо-стилістичний прийом, натяк, відсилання до певного літературного твору, сюжету чи образу, а також історичної події з розрахунку на ерудицію читача, покликаною розгадати закодований зміст: *«... У Каріот? / Просити хліба у тії голоти, / Що з рук моїх добро моє посіла? / Щоб там собак на мене нацькували? / Я ж знаю тих людей, – я зріс між ними»* («На полі крові», Леся Українка).

Певна видозміна автором цитати, після якої вона набуває іншого змісту у контексті (трансформована євангельська розповідь) також присутня у поемі: *«Се так було. Я їздив раз по рибу / до вас в Капернаум – о, тес місто /далось мені взнаки! Був торг великий, / і люду назбиралось звідусіль. / Та тільки я наблизився до торгу, / як люди раптом в інший бік сунули, / покинувши весь крам. Дивлюсь: на кручі, /там, коло школи вашої, стоїть / есей чи назорей в одежі білій, / з волоссям довгим, і держить промову. / З цікавості пішов і я послухать... / Ох, як він говорив! Який був голос! / Я пригадав те, що давно забув... / Згадав свою покійницю матусю, / що я маленьким ще зоставсь без неї... / Промовець говорив: «Ходіть до мене... / я заспокою вас... я вас потішу...» / І я незчувся, як ряснії сльози / мене умили – я ж не був плаксивий! – / мені здалося, що нема для мене / ріднішого над сього чоловіка / і не було на цілім божім світі...»* («На

полі крові», Леся Українка). Леся Українка висвітлює уривок з біблійної легенди про зустріч Юди з Ісусом Христом в іншому ракурсі, ніж це сказано у Біблії, з певною сатирою вона трансформує цитату у свою драматичну поему.

Натомість, нетрансформована теж присутня у творі. Така цитата є точною, тобто відповідає повністю цитаті з першоджерела (Біблії): «*Ось, пийте кров мою! / Ось, їжте моє тіло!*» («На полі крові» Леся Українка), з біблійної легенди про Тасмну вечерю. Зауважимо, що попри загальне семантичне тло поеми, образ Ісуса досить позитивний, що дає підстави констатувати ситуативність вчинку Юди та загальний позитивний образ Ісуса.

Точкова цитата *Ти навіть був-таки у мене в хаті / в Капернаумі, вкупі з тим пророком, / що се його розп'ято* («На полі крові» Леся Українка) функціонує як згорнута до одного імені об'ємна інформація, яку читач знає і яка викликає асоціативні зв'язки (в даному випадку топонім Капернаум).

У драматичному етюді «**На полі крові**» Леся Українка використовує синонімічний ряд (*Господь Бог, Вчитель, Учитель, Месія, Син Божий*) усі компоненти якого функціонують у Євангелії як абсолютні синоніми – слова на позначення Третьої Особи Святої Трійці – Бога-Сина.

Цитати біблійного походження у драматичній поемі «На полі крові» слугують також мовними знаками української культури, тобто це такі мовноетикетні формули українства, як *Благослови Господь твою роботу, Нехай Господь тобі продовжить віку, Мій брате* («На полі крові» Леся Українка). Названі текстові фрагменти мають водночас виразний конфесійний семантичний компонент.

Отже, у драматичній поемі «На полі крові» Леся Українка використовує такі видів цитування Святого Письма, як інтертекст, алюзія, трансформована євангельська розповідь, нетрансформовані, точкові цитати, синонімічний ряд та мовні знаки української культури. Біблійні фразеологізми та цитати з Біблії в поетичних творах Лесі Українки служать для надання мовленню урочистого, релігійного чи, часом, сатиричного звучання, тобто виступають стилістичним елементом у творенні художнього образу. Ці лінгводиниці – різноманітні за своїм складом як за значенням, так і за походженням та семантичною приналежністю. У поетичних творах Лесі Українки біблійні фразеологізми та цитати з Біблії зазнають різних видів трансформації, що свідчить про переосмислення й художнє опрацювання автором біблійних текстів та творчого введення висловів зі Святого Письма у свої твори.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Із мови давньоєврейської й грецької наново перекладена. / переклад проф. Івана Огієнка. – Українське Біблійне товариство, 2006. – 1375 с.
2. Леся Українка. Драматичні твори. – К.: Дніпро, 1989. – 760 с.
3. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови: Підручник /Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. — К.: Вища школа, 2003. — 462 с.
4. Мірошниченко П. Трагедизація міфа про зраду («На полі крові» Лесі Українки) // Слово і Час. – 2006. – №2. – 4 с.
5. Сюта Г. М. Біблійна цитата в українській поетичній мові ХХст. / Г. М. Сюта // Українська мова. – 2014. – № 3. – С. 17-26.

Ленько О.

Науковий керівник – Сеньовська Н. Л.

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГОМ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВ

Мета статті: охарактеризувати роль педагога у процесі формування ціннісних орієнтацій учнів.

Термін «ціннісні орієнтації» досить часто вживається в філософії, соціології, психології і значно рідше в педагогіці, хоча ціннісні орієнтації належать до числа таких загальнонаукових понять, значущість яких безперечна для педагогічної науки.

Так, видатний педагог К.Ушинський визначав ціннісно-духовну сутність педагогічної професії як орієнтир на пізнання й розвиток особистості учня що можливо лише за наявності духовно-морального потенціалу вчителя. Учений стверджував, що «тільки особистість може